

Egy kirándulás álmatlan éjszakáján egy rég olvasott regény meséjének földidézésével szórakoztattam magam. Álmodozás közben sűrűn lehunytam a szemem, azért, hogy szemhéjam, mint az autók ablaktörlője, elkenje könnyeimet. A mögöttem lévő ágyon két nő ült, nyilván észrevehették, mivel foglalkozom, mert egyfolytában halkán nevettek.

Nem tudtam elaludni, nem is forgolódtam, és már nagyon égett az oldalam. Épp meg akartam fordulni, amikor a két nő a hálószobának berendezett tancsornyába lépett. Beszélgetésük úgy hallatszott, mintha üres gyufásdobozokat rugdaltak volna a padlón. Éreztem, mennyire kínos lenne, ha megfordulnék, nem is mozdultam, míg el nem aludtak.

Ezalatt megvizsgáltam a telefonpóznát az ablakon át, fejem apró elmozdításával elértem, hogy az ablakon látható festékpötty az egyik vezetékre másszon. Aztán eszembe jutott a tizenhetedik századi fölkelésről szóló regény, melyet apám tízéves koromban adott a kezembe. A könyvet egy délután és egy éjszaka alatt olvastam el, érdekes szavai, mondatai néha fölborzolták karom szőrszálait. A tancsornyban néhány ilyen szó kavardott a gondolataim közé, és megizzadtam, amikor rájöttem, honnan valók. Földidéződött néhány történet is, melyeket – saját szókinccsel kiegészítve –

Bakos András

A könyv

egymás után elmeséltem magamnak, miközben néha hallgatóztam, szerettem volna, ha mihamarabb véget ér a suttogás. A történetek – az én olvasatomban – javarészt a házuk előtt történtek; ez azért volt így, mert a könyvet otthon olvastam. Én, ha egy régebben olvasott regényre gondolok, menthetetlenül az a hely is eszembe jut, ahol elolvastam: úgy tudom, erről a jelenségről – rajtam kívül – még senki sem beszélt.

„Az árvízvédelmi gát falu föléli oldalán megjelent az ellenség: puskás mezei had. Ruházat: vörös és kék. A túloldalon Jesztreb Andris katonái. Fölkavarták a falevéllé bélelt pocsolókat, arcukat sárral kenték be, aztán a fülszendítő csöndben kúszni kezdtek fölfelé. Jesztreb Andris a töltés-tetőn fölállt, megtáborodott, majd a homlokára csapott. »Gyerekek – suttogta – csókoljon meg homlokodon az Isten!...»

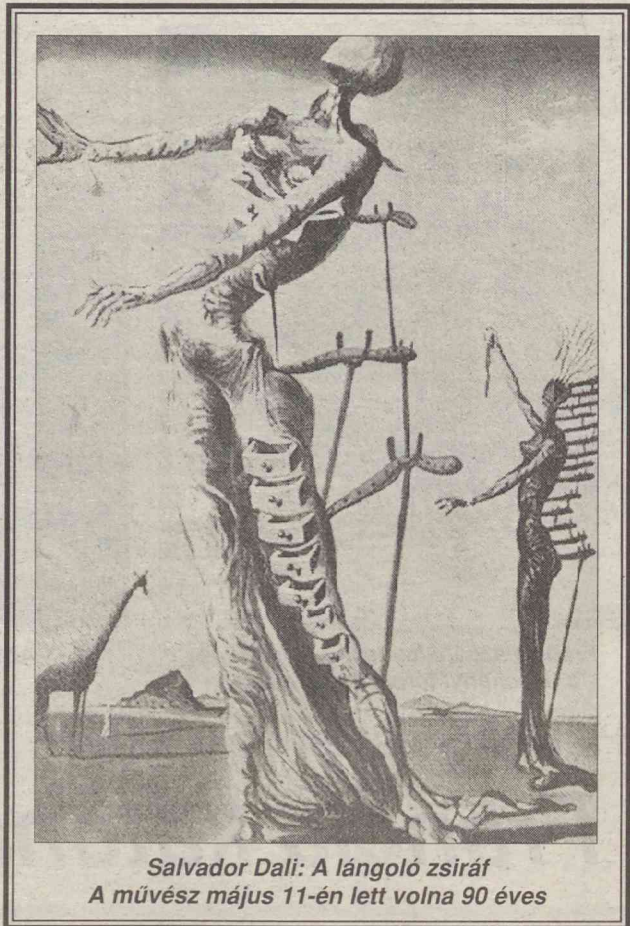
„Egy óvatlan pillanatban lándzsa ütötte át Jesztreb Andris nyakát; hanyatt esett, katonái megrettentek és hátrálni kezdtek, akkor robbant bele az ütközetbe Esze Tamás, a nagy erejű és kegyetlen, aki, mikor meglátta tisztje vesztét, oly félelmetesen kezdett ordítani nyargaltában, hogy a

mögötte robogó Kabay Márton tiszteletes abba hagyta az ellenség átközelését, s fakó arccal nyomult a vezér mögött...»

„A mezei hadak egyszerre megfordultak, futni kezdtek, Esze Tamás azonban visszaparancsolta az üldözőket: »Vissza, fiaim! Teméntelen hadak száguldának reánk Gesztely felől!« Karja a közelgő fénypontokra mutatott, ahonnan rohanvást rohantak a csatamező felé a Vörös Vaudemont herceg szívtelen zsoldosai.»

„Mindenfélé haldokló lázadók teste borította a gyeget. A töltés egy távolabbi pontján leszállt lováról a varjúszárnú-bajszú vezér, és látta, hogy be van kerítve. Huszonhárom úr és kék-vörös ruhás katona rohant fölfelé csörömpölve a töltésoldalra. Az egyik fölért, és úgy csapta szájon a vezért, hogy annak kitörtött a zápfoga. Esze azonban olyan erővel köpte ki a véres csontdarabot, hogy az kiütötte a másik szemét...»

„Futva menekültek ekkor már a lázadók, hetven lovasával menekült már Majos Ferenc is, ő azonban még meghallotta az öreg kiáltását. A faluszéli fagyott krumplivetéseken robogtak át hosszú sorban a lovasok, de Majos Ferenc, e rebellis

Salvador Dalí: A lángoló zsiráf
A művész május 11-én lett volna 90 éves

latroknak huszonhét esztendő óta bujdosó rezesorrú kapitánya ekkor fölemelte a kezét, mire meglátták a lovasok, majd nagy kört futván be, visszafordultak, s néhány perc múlva ijesztő sűrűségben kezdtek csatogni a gátkanyarulat körül. »Menekülj, öreg!« – kiáltotta Majos Ferenc, és Esze Tamás újra fölvágta magát rengő farú lovára. »Mun-

kács felé, fiaim, Munkács felé!« – süvöltötte...»

„Az északi városok alatt vonultak el a tépett rebellis hadak éjszakánként. Az Ondava és a Tapoly kicsapott medréből, ám a talpasok átúsztak az áradásokon is, és elérvén ekkor a hét mérföld hosszúságú Nagyerdőt, Abara és Málda között meghorogtak a brandenburgiakat, és bár a hidegtől erő-

sen reszkettek, most ök verték szíjjel a brandenburgiakat, s legalább háromszáz katonát fojtottak a Verbonyik iszapjába...»

„Egyfolytában tíz nap óta harcolt és hátrálva hátrált immár Esze Tamás a tízszeres ellenség elöl, mégis az urak meg a császáriak engedték le először vértől csepegő tőreiket...»

„Hideg ősz lett ekkorára, november közepe is elmúlt már. A lázadók csapatai elvonultak Ungvár alatt, a máriás zászlók suhogva úsztak a levegőben. Másnap elhagyták Munkács várát is, és mialatt a lefogyott talpasok húzódtak, mind tovább húzódtak kelet felé, akadtak emberek, akik saját szemükkel látták, hogy estétájban titokzatos kékes lángok gyűltek ki a házajuktól búcsúzó rongyosok zászlói fölött. És híre terjedt nemsokára, hogy Esze Tamás katonáinak maga Szűz Mária küldte a biztatást, hogy e rejtelmes tüzek védelmükre legyenek földi ellenségeik ellenében...»

Eddig értem a meséléssel, amikor észrevettem, hogy nedves arcom fázik a huzatban, és abbamaradt a suttogás.

Pici ütést éreztem az arcomon. Aztán hangos nevetés robbant ki mögöttem.

A kicsiny tárgy, mely megütötte az arcom, elalvásom után a melegétől megolvadva beleragadt hónaljiszőrzetembe. Rözszerű rágógumit volt.

– Legújabb könyvének egyik, húsz versből álló ciklusa fölött Sztyepan Pehotnij neve áll. Kicsoda ő?

– Sztyepan Pehotnij én vagyok, a saját nevemet fordítottam le oroszra. Éveken át sokat fordítottam oroszról, s 1991 elején úgy tűnt, ennek vége – nincs már kiadó, amely orosz költők magyarra fordított verseit megjelenetné. Akkori hiányérzetemet kifejezve határoztam el, hogy „saját” műfordításokat fogok készíteni – nem létező versek alapján. A dolog játéknak indult, de aztán nagyon komolyra fordult, amint elkezdtem írni, lelkem legmélyéről régi élmények sokasága került elő. Húsz évvel azelőttiek: 1971-72-ben az utolsó egyetemi tanévemet az akkori Leningrádban töltöttem; ismerkedésem az emberekkel, a város hangulatával, vagy az akkor terjedő irodalmi szamizdatokkal sok-sok nyelvi és tapasztalati élményt nyújtott. Ezeket akkor még közre sem lehetett volna adni írásban. Így hát emlékekké, majd versekké értek.

– Képzelt hely-e Pehotnij Oroszországa, a pétervári, a moszkvai helyszínek...?

– Nem, ezek nem képzelt helyek. Éltem ott, ismerem őket. Leningrád a maga pétervári múltjával, épületeivel, hagyományaival, azoknak az embereknek az ezreivel, akiket ebből a városból elhurcoltak, vagy akik a blokádnál haltak meg – ez mind valóság, amely a verseimben is valódivá teszi a várost. Moszkva is valószínű, bár mindig idegen maradt: nekem már akkor is barbár ázsiai város volt. Pétervárot viszont szep-tembertől májusig szép hónapokat éltem, eltekintve persze a szovjet élet durvaságaitól. Irodalmi emlékeim nagy része is ide köt.

Kicsoda Sztyepan Pehotnij?

Baka István költővel beszélget Panek Sándor

Baka István

Háry János csőszdala

Lösz-ízű bort iszom a Napból
Lösz-fény pereg a szurdikokba
Olvad a szőlő vassá dermed
Estére s kiveri a rozsdá

Hiába forgatom kereplő-
Versemet angyal-seregélyek
Csattogva tókémre szállnak
Szomjan marad torok s a lélek

Hadakozom madárijesztőd
Uram de kardom éle csorbult
Testemből csillag-tücskös éjjel
Lelkem is elragadják orvul

Kereplőm forgatom csak addig
Bíriam míg fűrtjeim beérnek
S borral telik hordóm amit majd
Halálom dugaszol be végleg

Lösz-ízű bort iszom a Napból
Lösz-fény pereg a szurdikokba
Csősz-pillantásom vassá dermed
Holnapra s kiveri a rozsdá

Megszerettem Blok, Jeszenyin, Mandelstam költészetét. Utóbbi ott még szamizdatban olvastam, egy gépelt és körülvágott füzetben – így jobban elfért a zsebem, és könnyebben tovább lehetett adni. Ekkor Magyarországon már megjelent az első kötete. Ugyancsak tiltott íróként olvastam Joszif Brodskijt, akit pár évvel később száműztek Oroszországból, s évek múlva magam is fordítottam. Nos, a való életben is, az irodalomban is sok olyasmit éltem át, amit hosszú időre el kellett temetnem – ezek jöttek elő a Pehotnij-ciklusban.

– Van-e honvágya Sztyepan Pehotnijnak Szekszárdra és Baka Istvánnak Pétervárra?

– A képzeletben, egyedül a képzeletben már.

– Menedék-e Baka Istvánnak Pehotnij személye?

– Nem. Nincs menedék. Semmilyen menedék nincs az ember számára. Pehotnij rejtőzködés, de nem menedék. Épp ellenkezőleg: az ő álarcában olyasmiket valloztam meg magamról, még ha egy orosz történelmi keretbe ültettem is át, amiket egyébként nem tudtam volna kimondani. Pehotnij nem menedék – inkább a saját kitarulkozó költői lényem szülőtte.

– Több versében megjelenik az alászállás, az alhullás gondolata. Az Egy csepp mézben a verem, a Moszkvai metróban az alapítók. Mit jelentenek e „lenti” helyek?

– A moszkvai metróban a metró és az antik alvilág képe mosódik egybe, valami lényegbeli azonosság alapján. Ez beleillik abba a

fikcióba, amelyben az én Pehotnijom élt. Az Egy csepp méz tavaly, a műtém után keletkezett – s az életben való megkapaszkodásról szól. Nagyon-nagyon akartam élni – talán jobban, mint most, amikor újabb műtét vár, s ki tudja, lehet, hogy nem is kedvező kimenetellel. A háttere egy régi kódexben fennmaradt írás volt, amely egyetemista koromban megtetszett, s már akkor fel akartam dolgozni, de nem volt hozzá élményem. Sajnos megszerettem. Egyszerűsítve arról a veszélyről szól, hogy

bármikor meghalhatunk. Amióta beteg vagyok, ezt nem mint transzcendens tapasztalatot, hanem mint közeli, személyes élményt élem át. A kettő úgy különbözik egymástól, ahogy a sejtelem a bizonyosságtól.

– A Farkasok órája kötetben kezdődik a Pehotnij-ciklus, ez az újabb kötetben kiegészítve a Sztyepan Pehotnij testamentuma címet kapta. Mi vette rá a folytatásra?

– 1991-ben azt hittem, az orosz tárgyú versek összegyűjtésével befejeztem Pehotnij ciklusát. Akkor még

megvolt a Szovjetunió is. Közben azonban számtalan dolog újraéledt bennem, s a fikció újra élni kezdett. Új versek keletkeztek hát, a többiekől némileg különbözőek. Ezek is Oroszországban játszódnak ugyan, de már az itteni változásokról is szólnak. Ami itt megjelenik, inkább egy kitalált Oroszhon – szinte csak a sajtóközleményekből ismerem. Még is úgy érzem, ezek sikerültek legjobban. Pehotnij utolsó verse pedig végrendelet. Ezt bizony akkor írtam, amikor éreztem: nagyon beteg vagyok. De voltam annyira szemérmes, hogy nem saját testamentumomat írtam meg. Ez nem lenne művészi tett.

– Egy gyermekmondóka körül jut eszembe: melyiket választja, a Napot vagy a Holdat?

– A Holdat választom. Inkább az éjszakában élek. Az erős napfénytől irtózom; jobb szeretem azt a megihittséget, amit a holdfény sugároz, otthonosabb számomra az a hús, ami onnan jön.

– A verseiben igen erős mindenható-metáforák vannak. Egy gyermekvers kapcsán Macska-isten, majd a darázs-isten, egy üldöző, mindenható unikornis, vagy ez a gyönyörű, Jeszenyint idéző sor: „Téli út. Nagyokat cuppan hó, / Amerre Isten elhalad.” Mit jelent Baka Istvánnak a Mindenható?

– Nem vagyok hívő, számomra Isten az irracionális és megfoghatatlan erőket jelképezi. A végzetet, a sorsot, a világot irányító vak szűkszerűséget, ami közönyös és gonosz. Inkább közönyös, mint gonosz. De nem jószágos, és nem érzem, hogy segítené. Személyes istenre nem gondolok. A metafora, meglehet, mindent személyessé tesz, de nekem nincs személyes istenem.

– Legújabb versei között van néhány Arsenyij Tarkovszkij műveire írott párhuzamos vers és fordítás. Vajon Tarkovszkij „szerepe” nem lett-e hasonlatos a Pehotnij-féle rejtőzködéshez?

– Tarkovszkij, az idősebb, világlélethez féltő szerző volt, sokáig csak fordításai jelentek meg; ötven éves elmúlt mire kiadták az első verseskötetét. A költészetet elsősorban háborús és háború előtti emlékei felidézésén alapult: abban a világban, amelyben élnie kellett nem érezte otthon magát. Egykor nagy tisztelettel fordítottam verseit, ám igazán csak most, hogy életem beárulni látszik, most érzem rokonnak Tarkovszkij költészetét. Meglehet, a párhuzamos versekben újabb álcát találtam. Szeretem régi fordításaimat, szinte saját verseimnek érzem őket; így, amikor újra elvitettem, egyik másik sor újabb verseket indított el bennem. Elérkeztem életemnek egy olyan szakaszához, amikor egy általam fordított költővel nem csak fordítóként – emberként is azonosulni tudok. Ennek a dokumentuma e néhány vers.

– Mi lett a sorsa Pehotnijnak?

– Sztyepan Pehotnij meghalt. Megírta végrendeletét és meghalt. Nem akarok vele tovább foglalkozni: új álcát kell találnom magamnak, és találtam is. A Tarkovszkij-versek mellé néhány Háry János-dalt írtam. De most ismét visszavonulok mindentől, mert az életemért kell megharcolnom. Aztán majd meglátjuk: kivel leszek azonos.

Panek Sándor

*Baka István – Sztyepan Pehotnij testamentuma; Jelenkor Kiadó, Élő Irodalom Sorozat, Pécs 1994.